

Панде Ефтимов от Скопие: КРАЙНО ВРЕМЕ Е БЪЛГАРИЯ И МАКЕДОНИЯ ДА СПУСНАТ МОСТОВЕ НА ПРИЯТЕЛСТВО

февруари 28.2014

Румяна Милева,

в. „Целокупна България“

Панде Ефтимов е роден на 15 март 1932 г. в село Претор, на Преспанското езеро. Става свидетел на трагичната история на Вардарска Македония след откъсването ѝ от Османската империя. Населението преминава последователно под сръбски, италиански и албански режим. През тези размирни времена в продължение на няколко години той започва все от първо отделение-първоначално на сръбски, после на италиански, на албански и най-накрая на български език. За жалост

обучението на майчин език продължава едва година, тъй като Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония провъзгласява на своето първо заседание на 2 август 1944 г. за съществуването на македонска държава и македонски език.

Още като ученик Панде става член на нелегалната ВМРО. Той носи в кръвта си заветите на своите дядовци. Като момче обичал да пее на глас „Гордей се Майко Българийо с твоите синове герои...“ Веднъж излезнал на балкона и с пълно гърло запял песента, а майка му се примолила : „Спри Панде, че ще те арестуват“.

Родолюбивият младеж завършва висше образование в Скопие. Когато е на 21 години за първи път е арестуван по подозрение за антидържавна дейност. Няма доказателства и го пускат. По-късно неколkokратно е арестуван. Учителства в различни села. Междувременно пише статии във вестници и списания като журналист на свободна практика.

Заради една реч на погребение на убит от властите 18-годишен младеж през май 1955 г. е арестуван и 6 месеца лежи в ареста. Не прекъсва членството си във ВМРО и защитата на българщината в Македония, въпреки че всяка негова стъпка е следена. През 1972 г. е изпратен в затвора с обвинение за антидържавна дейност. Там става свидетел на много гаври над българи. „Когато се върнах след няколко години вкъщи синовете ми не ме познаха, бяха пораснали без мен“, преглъща сълзите си коравият мъж. В продължение на 20 години той е лишен от документи за самоличност. Работи тежка изнурителна работа в строителството до пенсионирането си. „За мен затворът свърши,

когато получих личните си документи през 1992 г.", казва Панде Ефтимов. Той винаги е вярвал, че хората от Македония и България трябва да се сближат, а двете държави да развият тесни връзки помежду си – културни, търговски, икономически и т.н.

- Г-н Ефтимов, Вие имате два паспорта – македонски и български. Чуват се гласове обаче, че много българи от Македония не могат да получат български паспорт.

- Ако България имаше по-гъвкава политика досега 300 хиляди македонци щяха да имат български паспорт.

- Вероятно българските власти се плашат, че много македонци искат за използват България като трамплин за страни от Европейския съюз?

- Някои ще заминат, други не. Но всички, които имат документ за българско гражданство ще търсят защита от България, а това ще вдигне авторитета на страната.

- Разкажете за вашите корени?

- Моите прадеди са били горди българи, които са се борили за свободата на Отечеството. Част от тях са от Преспа, където са имали много имоти, взети по-късно от турците. Моя пра-пра-дядо Янко е имал голям имот в Цариград. Той е подпомагал финансово и с продукти българската гимназия и българската болница в града. Отглеждал е зеленчуци и овошки. Неговите трима синове – Янко, Иван и Андрея са завършили Роберт колеж в Цариград. Всички те по различно време умират за свободата на България. Иван е имал син Панде – това е дядо ми, на когото съм кръстен. Той е учил в Българската екзархийска гимназия в Битоля. По-късно е убит от сърбите. В нашата фамилия няколко поколения са отраствали без дядовци. Мъжете са били все войводи, комити, които са жертвали живота си за българската кауза.

- От няколко десетилетия историците в Македония пренаписват историята. Те преиначават много събития, за да внушат, че в тях са участвали македонци, а не българи.

- Известно е, че Александър Македонски е управлявал в Древна Македония от 336 г. пр. н. е. до 323 г. пр. н. е. Също така преди 2000 г. на Балканите са живели траки, елини, македонци и илири, но с времето те са се претопили. В края на V век, а после и през VI, VII и VIII век по тези земи се заселват славянски племена, които са живели зад Карпатите. Заселват се и прабългари – племе от персийско потекло. Всеки знае историята на славните български ханове и царе. А после идва турското робство. Искам да припомня, че Македония е люлка на българското Възраждане – достатъчно е само да спомена имена като Свети Климент и Свети Наум, братя Миладинови, Григор Пърличев, Кузман Шапкарев ...

- Тази година се навършват 1000 години от смъртта на българския цар Самуил. Официалните власти в Македония обаче тръбят, че Самуил е македонски цар.

- Всички исторически свидетелства посочват Самуил като български цар. Едно от неоспоримите доказателства е прозвището, което получава Василий II след разгромяването на българската войска, а именно Василий II Българоубиец.

В своето историографско съчинение "Разговор угодни народа словенскога" францисканският духовник Андрия Качич -Миошич, живял през първата половина на XVIII век, отделя значително място на славната българска история. Той пише за българския хан Крум, за Крали Марко, който защитава угнетените. Съдбата на Македония е трагична – остава под турско робство 540 години. Никъде в турските хроники от това време обаче не се споменава за македонско население – в тях пише „булгар милет“ или „християните“.

- До голяма степен на Вас се дължи откриването на Битолския надпис.

- Да, случайно го видях и забелязах, че в него много често се споменава думата „българи“. Той е направен по повод издигането на Битолската крепост. Там се говори и за българския цар Самуил, който е разбил гръцката войска на Василий „в 6522 г. от сътворението на света“.

- А как българският език стана македонски?

- Той възниква по силата на политически декрет, приет в манастира „Прохор Пчински“ на 2 август 1944 г. Назначена е специална комисия, която взема решение да се добавят някои букви по сръбски калъп – меки съгласни. Маха се ер голям и така "ръка" става "рка". А продължава да се произнася "ръка, тъка, мъка...". Писателят Венко Марковски, който беше член на комисията, се обяви против сърбизацията и си заплати прескъпо – беше пратен в затвора. И други от комисията заплатиха скъпа цена.

Впоследствие в македонския език се прибавиха много сръбски думи. Да не забравяме, че дълги години Македония беше част от Югославия. Вместо „брачна двойка“ започнахме да казваме „пар“ – това е чисто сръбска дума. Преди казвахме "решение", а после стана „одлука“ – това не е наша дума. В Преспа казвахме „межда“, „вежда“, а по югославско време тези думи започнаха да се изговарят и пишат по сръбски модел – „мегя“, „вегя“. В Македония в отделенията задължително се изучаваше сръбски език – по един, два, три часа в седмицата. Младите в Скопие започнаха да говорят на сръбски по улиците. В същото време в сръбските училища не се изучаваше македонски.

- Ние с Вас се разбираме без преводач – толкова са близки езиците, които говорим.

- Така е. От славянските езици само в македонският и в българският език няма падежи.

- Редица учени смятат езиковата норма в Р Македония за част от българската езикова норма.

- Като се замисля и в двата езика има определителен член, който се поставя в края на думите. Само, че на македонски се казва „болгарскиот“, а вие казвате – „българският“. Разликите са малки. Ние казваме „подобар“, а вие „по-добър“.

- Много пъти сте започвал наново от първо отделение не заради лош успех, а заради смяната на официалния учебен език и план. Това не Ви ли обърка?

- Всеки ще се обърка от такова нещо. Тъкмо се научиш да пишеш и хайде наново. В първо и второ отделение учих сръбски език. През 1941 г. дойдоха италианците и започнахме да учим на техния език, който е съвсем различен от славянските езици. Изкарах 1,2,3 и 4 отделение. После дойде албанска администрация и отново карах 2 и 3 отделение този път в албанско училище. През 1943 г. дойдоха българите. Населението ги посрещна с песни, с цветя, с хляб. Когато започнах да уча на родния български език бях забравил кирилицата. Моят учител Иван Николов ме накара да си напиша името на черната дъска и аз го написах на латиница, а той ми се скара строго. Не ми трябваше много време обаче, за да влезна в крак. След това, както вече казах, дойде новата езикова норма в македонския език, която е под сръбско влияние. Тя въведе използването на йота (j). Така вместо да напишем „Югославия“ ние започнахме да пишем „Југославија“. Започнахме да пишем „бугари“, а не „болгари“, както е на македонското наречие. Всъщност звукът „ъ“ в много български думи в македонския говор преминава в „о“ - „мълчи“ – „молчи“, „вълк“ – „волк“ и т.н.

- Вие сте учителствал, а също така сте се занимавал с журналистика.

- Да, сътрудничих на сръбски вестници по различни въпроси, които не са свързани с политиката. По-късно се явих на журналистически конкурс в Скопие и започнах работа в радиото. Работих и във вестник „Народна просвета“. В продължение на 4-5 години организирах състезания по история между ученици от различни градове в Македония – Битоля, Скопие, Тетово, Куманово, Охрид... Аз измислях въпросите. Например „Кои са старите имена на София?“. Учениците отговаряха: „Плиска, Средец, Сердика“. Или: „Гоце Делчев е учил във военно училище. Къде?“ – „В София“; „Кой е написал първата автобиография на Гоце Делчев?“ – „Пейо Крачолов от Чирпан“. Двата най-добри отбора отиваха на заключително състезание, което се провеждаше в Драмския театър.

- Вероятно заради тази родолюбива дейност сте пострадал?

- Да, сръбските власти намериха претекст да ме арестуват през 1971 г. Лежах няколко месеца в ареста, после ме пратиха в затвора. Македония беше касапница за политически затворници от 1944 до 1988 г. Официалните власти целяха да се прекъсне връзката с България. Голяма част от интелигенцията и свещеничеството бяха унищожени. Югославия се опитваше да създаде нова

нация – югославянска, както СССР се опитваше да направи съветска нация. Това обаче нямаше как да се случи, защото националното самосъзнание на народите, които съставляваха тези страни, беше високо. Няма как от коня да направиш магаре или от кучето – агне. Най-сетне в края на 80-те години на миналия век Македония получи своята независимост.

- Вие имате двама сина, на кого ги кръстихте?

- На Свети Климент Охридски и на Свети Наум. От големия син имам трима внука – Панде, Мартин и Дарко.

- В България има много сериозна криза. Има ли такъв проблем в Македония?

- Да, животът е труден и младите не бързат да се женят. Имат по едно-две деца, а това не решава въпросът. Когато правиш семейство, трябва да знаеш, че то е свещено, че трябва не само да създадеш деца, но и да ги възпитаеш, да ги изучиш.

- Как можем да се сближим?

- България трябва да има по-отворена политика към Македония – да се развият търговията, културата, комуникациите. В Преспа има 120 000 тона ябълки, които ще отидат в реката – защо да не дойдат в България?! Зелето е готово, а България купува зеле от Бразилия. Защо?!

През 1994 г. аз и проф. Димитър Галов от Струмица учредихме в Скопие Македоно-българско движение за приятелство и сътрудничество. На първата сбирка дойдоха 400 делегати от Македония и 16 български професори. Вечерта повечето македонски телевизии и радиостанции ме обвиниха, че вървя против Македония. Това разбира се не е вярно! Аз искам България и Македония да спускат мостове помежду си, да се сближат, младите да общуват, да гостуват си ансамбли, театри, балетни и оперни спектакли, да има срещи на писатели, журналисти, лекари...

- А как ще пътуват? От години се говори, че трябва да се направи ж. п. линия София-Скопие, но така и тя все още не е построена.

- Тази линия е планирана да се направи още през 1898 г. от барон Морис дьо Хирш. Трябвало да свързва София със Скопие и Солун. Повече от 100 години такава линия няма. Между София и Скопие има селски път, вместо модерна автомагистрала, както е от Гевгелия до Любляна – 2000 километра, на австрийската граница.

- Напрежението между двете страни за историята, героите, писателите продължава и това ще бъде пречка за бъдещи приятелски срещи.

- Нужен е разум. Светите братя Кирил и Методий са допринесли с делото си за културното развитие на всички славянски народи, затова ги наричат славянски

просветители. С такава широта трябва да гледаме и на възрожденците – да съсредоточим вниманието си преди всичко върху това какво са направили, какъв е приносът им за другите, а не откъде са родом. Никола Вапцаров е от Банско – български поет, а и за Македония пише. Споменахме, че тази година се отбелязват 1000 години от смъртта на цар Самуил. Защо не направим общи конкурси, концерти, програми по този повод?!

Нека да си подадем братска ръка, стига вражди! Да загърбим егото. Да не се мразим – да се обичаме! Само така можем да намерим общия път.

- Какво ще пожелаете на младите в Македония и България?

- Да се учат, да си намерят хубава работа, да имат любов към земята, да не заминават за Европа, да направят добри семейства с повече деца, да живеят в мир и разбирателство!

- Благодаря Ви за това интервю!